

Úskalí bodu 2. 1. 1. Etického kodexu SSP
ČR: *„Sociální pracovník podporuje své
klienty k vědomí vlastní odpovědnosti“.*

Radka Janebová

Univerzita Hradec Králové

„Tato prezentace je součástí konference, která je pořádána v rámci projektu “Systémová podpora profesionálního výkonu sociální práce II”, reg. č. CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0003751 financovaného z Evropského sociálního fondu v rámci Operačního programu Zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR.“

Cíl příspěvku

- Diskutovat rizika zaměření sociálních pracovníků a pracovníků na individuální odpovědnost klientů a navrhnout alternativní přístup k odpovědnosti s využitím teorie odpovědnosti Iris Marion Young (2011).
- Důraz na tuto odpovědnost je uveden:
  - V bodu 2.1.1 **Etického kodexu SSP ČR**: „Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí **vlastní odpovědnosti**“
  - V bodu 1.1 **Etického kodexu sociálního pracovníka ČR (PSSP)**: „Podporuje **vlastní zodpovědnost** a autonomii každé osoby s ohledem na nejen individuální potřeby osoby, ale i její možnosti, schopnosti a dovednosti“ a znovu v bodu 2.1: „Podporuje klienta k vědomí **vlastní odpovědnosti**“

Odpovědnost klientů

- Odpovědnost klientů je v sociální práci důležitým tématem, protože může být podstatnou součástí posouzení nepříznivé sociální situace a zároveň determinovat plán intervence.
- Klienti mohou být posouzeni jako:
  - líní, nechtějí pracovat,
  - utrácí za zbytečnosti a neumí hospodařit,
  - neumí myslet na budoucnost a získané peníze spotřebují hned,
  - jsou agresivní,
  - promiskuitní,
  - špatně pečují o děti,
  - nedbají o své zdraví,
  - berou si nesplacitelné půjčky,
  - hrají automaty,
  - kouří, berou drogy apod.
- Jako příčina takového iracionálního chování je mnohdy vnímána jejich nezodpovědnost.
- To může vyústit v jejich označení jako nezasluhujících a vést k uplatňování kontroly a sankcí.

Pojetí příčin sociálních problémů: Individualistická perspektiva

- Stojí na radikální individuální odpovědnosti lidí za vlastní životy a představě člověka jako *homo oeconomicus*
- Lidé by měli fungovat jako podnikatelské subjekty, které v rámci tržní konkurence soutěží s ostatními lidskými podnikateli o zdroje
- Součástí této vize je představa, že prostředí volného trhu je zcela spravedlivé, transparentní a všichni v něm mají rovné příležitosti
- Pokud neuspějí, je vina přičítána jejich individuálnímu selhání - nezodpovědnosti
- Jako nezodpovědní nemají morální právo čekat pomoc od ostatních (společnosti)
- Jedinou možností, jak pracovat s klientem, který se jeví jako nezodpovědný, je mobilizovat ho k tomu, aby problém vyřešil odpovědně sám

Rizika důrazu na individuální odpovědnost klientů

- Depolitizace sociálních problémů
- Rezignace na iniciaci sociálních změn
- Odklon od komplexně pojaté sociální práce
- Uplatňování represivnějších technik kontroly
- Zjednodušené třídění klientů na odpovědné a nezodpovědné

Kritika mobilizace klientů k odpovědnosti neznamená, **že by jedinec neměl mít žádnou odpovědnost**. Naopak - všichni lidé mají nějakou osobní odpovědnost za vlastní činy a jejich následky. Problémem ale je, že se v posledních několika dekádách balanc odpovědnosti stále více přesouvá od kolektivit k jednotlivci.

Příčiny nezodpovědnosti klientů: Kritická perspektiva

- Na problémy klientů by nemělo být nahlíženo jako na individuální zavinění **X** ale jako na **výsledek interakcí mezi člověkem a sociálními strukturami, v nichž se pohybuje**
- Lidé nemají rovné příležitosti **X** Pro lidi na různých sociálních pozicích platí **různá pravidla** a mají k dispozici **různé druhy a množství zdrojů**
- Aby mohla být hodnocena morálnost jednání, musí být naplněny následující podmínky (Sokol, 2010; Fromm, 1969):
  - subjekt konání má na výběr z více **REÁLNÝCH** možností
  - má svobodu jednat (vybírat z těchto možností bez nátlaku)
  - musí být schopen své jednání kontrolovat (mentální kapacita – viz Mani, Mullainathan, Shafir, Zhao, 2013; Shah, Mullainathan, Shafir, 2012)
- U řady klientů, ale tyto podmínky nejsou naplněny, takže jejich označování jako nezodpovědných je neadekvátní

Jak pracovat v sociální práci s odpovědností?

- Při posuzování nepříznivé situace klienta a jeho ne/zodpovědnosti je nezbytné ji **zkoumat ve vztahu k sociálním strukturám**
- Je třeba brát do úvahy jak **nabídku reálných možností**, ze kterých lidé mohou volit, tak podmíněk, ve kterých volí (někteří zvolili z celospolečenského pohledu špatně, což ale nemusí znamenat, že jednali nezodpovědně z jejich - zejména zdroji - omezené perspektivy)
- Odpovědnost by měla být chápána ve smyslu **sounáležitost s ostatními lidmi**, s nimiž jsme v interakci v systému vzájemně provázaných vztahů
- Tato kolektivní odpovědnost by se měla vázat **k budoucnosti, nikoliv k obviňování** za nezodpovědnost, která se udála v minulosti
- Povinností aktérů (včetně sociálních pracovníků) by mělo být **zapojit se do kolektivních akcí** s cílem napravit nespravedlivé strukturální procesy

Použitá literatura

- FROMM, E. 1969. *Lidské srdce – jeho nadání k dobru a zlu*. Praha: Mladá fronta.
- MANI, A., MULLAINATHAN, S., SHAFIR, E., ZHAO, J. 2013. Poverty Impedes Cognitive Function. *Science*, 341(30; August), 976–980.
- PROFESNÍ SVAZ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ V SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH. 2017. *Etický kodex sociálních pracovníků a členů Profesionálního svazu sociálních pracovníků v sociálních službách APSS ČR* [online]. [10. 12. 2020]. Dostupné z: <https://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/EK%20PSSP.pdf>
- SHAH, A. K., MULLAINATHAN, S., SHAFIR, E. 2012. Some Consequences of Having Too Little. *Science*, 338(2 November), 682–685.
- SOKOL, J. 2010. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad.
- SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ. 2006. *Etický kodex sociálních pracovníků České republiky* [online]. [10. 12. 2020]. Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspscr.pdf
- YOUNG, I. M. 2011. *Responsibility for Justice*. New York: Oxford University Press.

„Tato prezentace je součástí konference, která je pořádána v rámci projektu “Systémová podpora profesionálního výkonu sociální práce II”, reg. č. CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_017/0003751 financovaného z Evropského sociálního fondu v rámci Operačního programu Zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR.“